

תוכן הענינים

5	♦ מאמר מערכת
7	♦ מבוא לדין הירקות הגדלים על מצע מצמר סלעים
8	המערכת
8	♦ ברכה על הגדל בצמר סלעים
	מור"ר הגאון נאמ"ן ס"ט ראש ישיבת כסא רחמים
10	♦ ברכה על הגדל בצמר סלעים
	מור"ר הגאון רבי שלמה עמאר שליט"א אב ביה"ד פ"ת.
17	♦ דין עלי הקאת (גת) לתרו"מ וערלה
	הגאון רבי שלמה מחפור שליט"א דומ"ץ נוה אחיעזר ושכון ו'
20	♦ בגדרי תבלין שפטור מתרו"מ ונפ"מ לנענע
	הרב ש.ז. רווח שליט"א הרב המקומי בית עוזיאל ויור"ר המכון
29	♦ צמר סלעים כמצע לגידול צמחים
	אגרונום יהורם דנינו הי"ו המכון למצוות התלויות בארץ
31	♦ מהנעשה בביהמ"ד ובמכון

כתובת

מערכת תגובות שדה
המכון למצוות התלויות בארץ
מושב בית עוזיאל
ד.ג. שמשון מיקוד 99794
טלפקס: 08-214829

החברת הו"ל בסיוע
המועצה האיזורית גזר
עמותת מעייני ההתישבות

כל הזכויות שמורות
©

מאמר מערכת

נאמר בתורה בפרשת שופטים "ראשית דגנך תירושך ויצהרך וראשית גז צאנך תתן לוי" (דברים י"ח ד').

וכתב בספר החינוך מצווה תצוי משרשי המצווה לפי שהדגן והתירוש והיצהר הן עיקר מחייתן של הבריות, והעולם כולו להקב"ה הוא. על כן ראוי לאדם לזכור את בוראו על הברכה אשר ברכו ושיפריש קצת ממנו לשמו ברוך הוא ויתנונו למשרתיו שהם הכהנים העסוקים תמיד במלאכת שמים. טרם יגע בו יד אדם ויהנה ממנו כלל. ומן היסוד זה אמרו ז"ל שאפילו חיטה אחת פוטרת את הכרי כי זכירת האדנות על הדבר אין הפרש בין רב למועט. אמנם רבותינו ז"ל הוסיפו בדבר לתת בו שיעור ראוי כדי שיתעורר לב האדם בענין יותר. כי בהיות האדם בעל חומר לא ישית אל לבו על הדבר המועט כמון על המרובה שימלא עיניו ויעידו עליו יותר תנועותיו כדרך טבע האדם והרגלו שישמח במאכל רב עכל"ה.

מדבריו של ספר החינוך אנו למדים שבנוסף לעצם קיום המצווה של הפרשת תרומות ומעשרות שמראה בזה האדם את תודתו לבוראו על הברכה שבירך אותו. בנוסף לזה מחוייב האדם להפריש המעשר קודם כל שימוש שהוא בפירות. על אף שאת ההפרשה יכול האדם לעשות גם לבסוף ולתת בזה תודה להקב"ה מ"מ לא כך ציוותה התורה אלא שיתן מיד לפני כל שימוש בזה.

והטעם מלמדנו ספר החינוך: שבזה מבליט ומוכיח האדם את הכרתו בבורא עולם כאדון העולם ושהכל בא ממנו ושייך לו. וע"כ קודם שהאדם המגדל משתמש בזה הוא נוטל רשות מאדונו. וזהו שאמרה תורה "ראשית".

וכך ציוותה התורה גם בראשית הגז "ראשית גז צאנך" וכך גם בחלה "ראשית עריסותיכם" דהיינו ראשית לכל המליך את בוראך.

ובזה יובן מאמר חז"ל במדרש בראשית רבה א' ו' רב הונא בשם רב מתנה אמר בזכות שלשה דברים נברא העולם בזכות חלה ובזכות מעשרות ובזכות ביכורים. שנא' "בראשית ברא אלוקים" ואין ראשית אלא חלה שנאמר "ראשית עריסותיכם". ואין ראשית אלא מעשרות שנאמר "ראשית דגנך". ואין ראשית אלא ביכורים שנאמר "ראשית ביכורי אדמתך". עכ"ד המדרש.

ויש להבין מה מעלתם של מצוות אלו צעל מצוות אחרות עד כ"כ שבזכותם נברא העולם?

אלא ביאור הדברים הוא כמ"ש לעיל, שבנוסף לעצם קיום המצווה החשובה כשלעצמה. יש פן נוסף וחשוב במצוות אלו וזהו הנקרא "ראשית". ואין זה סתם לשון נופל על

לשון שראשית האמורה במעשה בראשית נאמרה גם במצוות אלו. אלא זהו תכלית כל הבריאה כולה שידע ויכיר האדם באדנותו ובמלכותו של הקב"ה בעוה"ז. וכאשר אדם שגידל וטיפח שדה או כרם וכד' ועפ"י ההגיון יש לחשוב שלי כל התהילה על מעשי ידי, ומכל מקום אותו מגדל נוטל בראשית קודם לכל שימוש כל שהוא בזה ומפריש תרו"מ ושאר המצוות בזה הוא מדגיש את אדנותו של בורא העולם בהאי עלמא.

וזה שאומר המביא ביכורים לכהן "ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי ה'". שאתה ה' נתתה לי ולא שכוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה. וא"כ אין כל פלא שבזכות זה נברא העולם, כי המלכות של בורא העולם בתחתונים הוא כל תכלית הבריאה ואין לך המלכות ב"ה יותר מקיום מצוות אלו כהלכתן.

זכר לדבר הם הברכות שאנו מברכים לפני כל דבר שאנו אוכלים שותים או מריחים. בזה אנו מוכיחים את אדנותו של בורא העולם על כל דבר בבריאה.

ב"ה לאחר שהגליון מס' 1 של החוברת "תנובות שדה" נתקבל באהבה אצל כל הלומדים ואף זכינו להרבה הערות והארות בכתב ובע"פ. מגישים אנו את הגליון מס' 2 ונקווה בעזהש"י שגליון זה יתקבל באהבה כקודמו.

גליון מס' 2 עוסק בשני נושאים:

א. בענין הברכה על הגדל בצמר סלעים, קיבלנו תשובתו של הגאון נאמ"ן ס"ט שליט"א בענין. ומאמרו של מורה דרכנו הגר"ש עמאר שליט"א שפסק שבכה"ג יש לברך שהכל. ולדבר זה יש כמה נ"מ והדברים מפורטים במבוא בפנים.

ב. בענין תרומות ומעשרות מעלי הקאת קיבלנו תשובתו של הגר"ש מחפוד שליט"א. ובענין הפרשת תרו"מ מתבלין ונ"מ לנענע מאת יו"ר המכון הרב ש. ז. רווח שליט"א. בנוסף מובא מאמרו של האגרונום יהורם דנינו הי"ו על הצמר סלעים צורת עשייתו והשימוש בו כמצע לחקלאות. מאמר זה משמש בסיס לפסק הרבנים הנ"ל בענין הברכה על הגדל בצמר סלעים.

בסוף החוברת מובא המדור הקבוע "מהנעשה בביהמ"ד ובמכון".

ביקרא דאורייתא

המערכת

ברכה על הגדל בצמר סלעים

מבוא:

במאמרו של האגרונום יהורם דנינו נר"ו בחוברת מס' 1 הועלה הספק מה לברך על הגדל בצמר סלעים שאפשר שברכתו שהכל. היות ואין בזה כלל אדמה ודינו כגדל על המים שברכתו שהכל וכמו שפוסק מרן הראש"ל בשו"ת יחו"ד (ח"ו סי' יב') ואמנם לאותם הפוס' שס"ל שגם על גידולי מים יש לברך בורא פרי אדמה וכמ"ש השבט הלוי הערות לשו"ע ס"י רד"י ובאור לציון ח"ב יג' יד' פשיטא שלדידהו ה"ה הכא בצמר סלעים יש לברך ע"ז בורא פרי אדמה. אך דעת פוס' אחרים אינה כך וכ"פ ללכה מרן הראש"ל שליט"א שלא אמרינן שהולכים אחר המין אלא יש לברך ע"ז שהכל ועפ"י דברי מרן שליט"א שאנו הולכים בעקבותיו בא לנו ספק זה. (ועו"ע בענין הברכה על גידולי מים במאמרו של הרב ש. ז. רווח שליט"א בגליון מס' 1 עמ' 38).

ואע"ג שצמר סלעים מקורו מסלע שדינו כאדמה מ"מ המצע של הצמר סלעים במצבו הנוכחי כמצע גידול, נראה כספוג וזה לאחר שעבר עיבוד תעשייתי (וע"י ע"ז לקמן במאמרו של האגרונום יהורם דנינו נר"ו) וי"ל שפנים חדשות באו לכאן. ויש לציין שבשיחתי עם הרב אריאל ממכון "התורה והארץ" נאמר לי שגם הוא העלה השאלה לפני הגאון רבי שאול ישראלי זצ"ל ולמרות שבשאר המצעים שפתיו ברור מללו מ"מ במצע של הצמר סלעים הוא נשאר בצ"ע מה לברך עליו. הפנינו את השאלה לפני הגאון נאמ"ן שליט"א ולהלן תשובתו. ומסקנתו שיש לברך ע"ז כברכתו. לאחמ"כ הגשנו לפני מורה דרכו של המכון הגאון רבי שלמה עמאר שליט"א אבי"ד פ"ת את כל החומר שנלמד ונאסף בענין ולהלן תשובתו ודברי השגתו על הגאון נאמ"ן שליט"א. ומסקנתו היא שיש לברך ע"ז שהכל וכדין גידולי מים. ועפ"י נראה שצריך להביא לידיעת אותם מגדלים ירקות בצמר סלעים שעליהם להודיע לציבור שירק זה גדל על צמר סלעים. ואמנם אם הירק מגיע לשוק בתפוזות קשה מאד ליידע את ציבור הקונים על כך. ומ"מ אם יברכו ע"ז אדמה יצאו י"ח, וכמו שפסק מרן הראש"ל ביחו"ד שם לגבי גידולי מים שאם בירך בפה"א יצא. וכמו"כ הקונה בשוק אין לו לחשוש שמא ירק זה שהוא קונה גדל על צמר סלעים כיון שמ"מ הגדל בכה"ג הוא מיעוט. ואמנם אותם המגדלים שמשווקים תוצרתם בשקיות סגורות וכגון בגידולים ללא חרקים נראה שיש לחייב את המגדלים ע"ג צמר סלעים לציין את זה ע"ג השקיות.

ואמנם מו"ר הגר"ש עמאר השאיר לנו פתח והוא שהתנה שהנוף לא יצא מחוץ למצע שאל"כ דינו כמחובר ויש לברך ע"ז בפה"א. וא"כ המצב כיום ברוב החממות שהנוף יוצא חוץ למצע ואין חיוב א"כ לציין ע"ג השקיות וכנ"ל. אמנם בשנת השמיטה שאדרב הקפדנו שיהיה נילון פרוס על כל קרקעית החממה ע"מ שיהיה ניתוק בכה"ג נראה שיש לחייב את החקלאי לציין ע"ג השקית שהירק גדל על צמר סלעים וכל אחד ינהג עפ"י רבותיו. ועוד נ"מ יש בזה לגבי חסה בפסח ע"מ לצאת בזה ידי חובת מרור. ועוד חזון למועד.

המערכת

ברכה על הגדל בצמר סלעים

הגאון רבי מאיר מאזוז שליט"א
ראש ישיבת כסא רחמים ב"ב

לכבוד הרה"ג ר' שנאור ז. רוח שליט"א
הרב המקומי בית עוזיאל ויו"ר המכון למצוות
התלויות בארץ
שלום וברכה!

קבלתי שאלתו שאלת חכם בירקות שגדלים בצמר סלעים מה מברכים עליהם, שלכאורה סלע מן האדמה הוא, אך כיון שעבר עיבוד אולי נאמר שפנים חדשות באו לכאן ונברך על זה שהכל. עכת"ד.

ולע"ד נראה ברור שברכתם בורא פרי האדמה, וראייה מהא דקיי"ל שאם ברך על פירות האילן בפ"א יצא, משום דאילן גופיא עיקרו מן האדמה, ואע"פ שעבר עיבוד בידי שמים ואיננו אדמה אלא אילן גבוה ותלול, מכל מקום סדנא דארעא חד הוא. ואע"ג דלכתחילה מברכין בורא פרי העץ, היינו לפי שתיקנו לו חכמים ברכה מבוררת טפי, אבל בני"ד שהסלע עיקרו מן האדמה ועבר תהליכי עיבוד עדין שם אדמה עליו, ולמה יברך שהכל שהיא ברכה כללית. וכן יש להוכיח מדעת הפוסקים הסוברים דכלי זכוכית אין להם הגעלה ודינם ככלי חרס הואיל ותחילת ברייתו מן החול (עיין בב"י א"ח ס"ס תנ"א), אלמא אע"פ שעברו עיבוד רב בידי אדם, ומחרס נעשו זכוכית, עמד טעמם בם וטבעם לא נמר. ואפי' לדין סבירא לן כמ"ד כלי זכוכית לא בלעי, היינו טעמם משום דשיעי (שהם חלקים ואינם בולעים) הלא"ה דינם ככלי חרס הואיל וברייתם מן החול (ועיין שבת ט"ז:). ועם שיש לדחות ראייה זו מ"מ נראה שהדין דין אמת שברכתן בפה"א, שאין לך אדמה לזריעה שלא עברה עיבוד אם מעט ואם הרבה. ואפי' אם היו מוסיפים בצמר-סלעים זה עוד חומרים שאינם מן האדמה, מ"מ רובו ככולו אדמה הוא, וארז"ל הכל היה מן העפר ואפילו גלגל חמה.

ועוד יש לאלוה מלין, שהרי בשו"ת יחווה דעת (ח"ו סי' י"ב) הביא ראייה לנידונו בגידולי מים מן הגמרא בגיטין (ז:): עפר חו"ל הבא בספינה לארץ ישראל חייב במעשר ובשביעית, אמר רבי יהודה אימתי בזמן שהספינה גוששת (מגששת בקרקע כשאין המים עמוקים) אבל אם אין הספינה גוששת פטור. ופסקו הרמב"ם והמאירי כדעת רבי יהודה, דס"ל שר"י בא לפרש דברי חכמים ולא לחלוק. ומבואר בגמרא (גיטין ח.) שלדעת רבי יהודה לא אמרינן מיא כי ארעא סמיכא דמי, וא"כ ה"ה לגידולי מים שאין דינם כקרקע ואין ברכתם בפה"א אלא שהכל. עכת"ד מרן הגרע"י שליט"א בשו"ת יחווה דעת.

והשתא בנידון דידן שהירקות הניזרעים בצמר סלעים הרי תחתיהם אדמה, ודינם כספינה גוששת, נראה שגם לר"י דינם כאדמה ממש. ואע"פ שתחתית המיכל מפסקת בין צמר הסלעים ובין קרקע עולם. הרי גם בספינה גוששת קרקעית הספינה שהיא מעץ מפסיקה בין עפר חו"ל ובין קרקע א"י. ואעפ"כ סובר ר"י שהפירות חייבין במעשרות ובשביעית. וכ"ש לפמ"ש הרב יחווה דעת נר"ו שם (עמוד ע"ט בהערה) שבדיעבד אם בירך על גידולי מים בפה"א יצא, לפמ"ש התוס' גיטין (ז:): דר"י בא לחלוק על דברי חכמים וכך כתב הר"ש פ"ב דחלה, ולדעתם נראה שהלכה כחכמים שאפי' אין הספינה גוששת מיא כארעא סמיכא דמי. ע"ש. ובני"ד נראה דלכ"ע לכתחילה נמי ברכת הירקות הגדלים בצמר סלעים בפה"א, והרי היא כמבואר.

ולכאורה יש להעיר שגם בגידולי מים לדעת הרמב"ם ודעימיה תהיה ברכתן בפה"א, כי מתחת למיכל המים יש אדמה וקרקע עולם, והו"ל כדן ספינה גוששת שהמיכל נוגע באדמה כמו שהספינה נוגעת בקרקע א"י. ואפשר שבגידולי מים הצמחים גדלים משכבה העליונה של המים ואין מכים שורשים לעומק כמו בעפר, ולכן נחשב שהמים מפסיקים הרבה בין העפר שלמטה ובין הצמחים שלמעלה. אבל בצמר סלעים דני"ד לית דין צריך בשש לפי כל הטעמים הנ"ל שברכת הצמחים הגדלים בו בפה"א.

וצור ישראל יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אמן.

כבוד רב וכברכה

נאמ"ן ס"ט

הגאון רבי שלמה עמאר שליט"א
אב ביה"ד הרבני פ"ת

ברכה על הגדל בצמר סלעים

לידידי וחביבי איש חי ורב פעלים לתורה ולתעודה
הרה"ג ר' שניאור ז. רווח שליט"א
הרב דבית עוזיאל ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ
החיים והשלום ישיגוך לעד
ואחדשה"ט באה"ר.

בשאלתו על ירקות הגדלים ב"צמר סלעים" אם לברך עליהם בפה"א כיון שהם מן האדמה או דילמא פנים חדשות באו לכאן כיון שהסלעים עברו עיבודים שונים ונשתנו במראיתם ובמהותם ויש לברך על אותם ירקות שהכל נהיה בדברו.

ומהעיון בחוברת "תנובות שדה" תמוז תשנ"ה עמ' 42 בדברי האגרונום כה"ר יהורם דינו הי"ו ראיתי שכתב שלאחרונה הצמר סלעים מקבל תפוצה רחבה מאד, וע"כ ראוי לתת עליו הדעת ולברר הענין בעה"ו.

ושם כתב תיאורו של צמר סלעים שהוא סלע שעבר עיבוד תעשייתי ומקבל מבנה של ספוג דחוס שזה שינוי מצורתו המקורית כמובן.

וכשדיברנו בזה בע"פ כבר אמרתי לך שלפי ענין דינם כמו גידולי מים שפסק מרן הראש"ל נר"ו ביחוד דעת ח"ו ס"י יב' שלכתחילה יברך עליהם שהכל נהיה בדברו.

וזאת כמובן בתנאי שהצמר סלעים מונח בתוך מצע מנותק ומנוטרל מכל יניקה מהקרקע. ושאינן בהם תערובת של אדמה כלל. וגם שאינו נקוב. ועוד בעינין שגם הנוף של אותם גידולים לא יצא מחוץ למצע כלל, דאם נופו יוצא חוץ למצע דינו כמו שהוא שתול על גבי קרקע. וכמו שמצאנו בגמ' גיטין כ"ב ע"א דנחלקו אביי ורבא בעציץ נקוב שנקבו בארץ ונופו בחו"ל אביי אמר בתר נקבו אזלין ורבא אמר בתר נופו אזלין ואמרו שם דאם אשרוש בארץ לכו"ע אזלין בתר עיקרו, כי פליגי בדלא אשרוש. וידוע דהלכה כרבא לגבי אביי.

וכ"פ הרמב"ם ז"ל בהלכות תרומות פ"א הכ"ה שהולכים בתר הנוף. וכ"ש הוא לזה ששורשו במקום שאין בו קרקע דבודאי שהולכים אחר נופו כשהוא נוטה מחוץ למצע.

והדברים מפורשים יותר במשנה למלך פ"ב ביכורים הל"ט בד"ה ודע דמה שכתבנו לעיל דעציץ שאינו נקוב כתלוש, הוא דוקא שלא יצאו הענפים חוץ לעציץ. אבל אם יצאו חוץ לעציץ יש לו דין מחובר. ודין זה למדתי מהא דתנן פ"ב דעוקצין מ"ט קישות שנטעה בעציץ והגדילה ויצאת חוץ לעציץ טהורה ע"כ. ותב שם הר"ש שנטעה בעציץ שאינו נקוב והוכשרה שם ונטמאת דכתלוש דמיא לכל דבר. והגדילה ויצאת חוץ לעציץ ונחשבת כמחובר ופרחה לה הטומאה ע"כ. הרי לך מבואר דכל שיוצא הנוף חוץ לעציץ ונוטה על הארץ חשיב כמחובר גם לזה שתוך העציץ, לפי שחוזר ויונק מהנוף הנוטה חוץ לעציץ. עכ"ל.

ואע"ג דהסלע הוא מין אדמה מ"מ הרי שינו אותו לגמרי עד בלי היכר. וידוע ומפורסם שפירוק חומרים שונים או הרכבתם עם מרכיבים אחרים מהוים שינויים גמורים בתכונתם ובפעולתם. ואין לך שינוי גדול מזה שהסלע הוא חזק וקשה ואחר העיבוד נהיה כמו ספוג דחוס, שזה בודאי מראה על שינוי מוחלט גם בתכונתו וכוחותיו הטבעיים.

וזכר לדבר הוא כלי חרס דנחלקו בו הראשונים כשאינו נקוב אם הוא יונק מן האדמה או לא דדעת רש"י ז"ל במנחות פ"ד ע"ב ובגיטין ז' ע"ב בד"ה הבא בספינה, דבשל חרס אי"צ לינקב, ועי"ש בתוס' שהאריכו בזה וחלקו על רש"י וכתבו, ונראה לר"ת להיפך דשל חרס בעי נקיבה ושל עץ לא בעי נקיבה שהוא מתלחלח יותר מן החרס. ועי' במל"מ ביכורים שם שעמד על החילוק שבין דברי התוס' דמנחות ממ"ש בגיטין, וכתב שהרשב"א הביא רק סברת ר"ת דבשל עץ לא בעי נקיבה והסכים לזה. ועי"ש עוד שהוכיח שדעת הרמב"ם כדעת ר"ת דבשל חרס בעי נקיבה ושל עץ לא בעי, ועי"ש שהאריך בזה.

והרי כלי חרס הוא עפר מן האדמה שעובדוהו ע"י לישה ושריפה בתנור עד שנתקשה והיה לחרס, ולא פליגי אלא אם הוא בולע מן האדמה או לא, וגם למ"ד שהוא בולע בלא נקב מ"מ מצד עצמו אין לו כלום לכו"ע ולא אמרינן סו"ס עפר הוא. ואע"ג דשם הוא יבש ואינו מצמיח ולא משפיע על השתילים מצד עצמו ולא כלום מ"מ אנו רואים שיש אפשרות לשנות דברים בידי אדם עד שמשנתנה דינם. ובודאי שאם יעשו מצע מחתיכות חרס או זכוכית שלא יקראו אדמה אע"פ שיסודם מעפר.

וה"נ אפ"י שעתה הסלע נהפך כספוג דחוס מ"מ זה נעשה ע"י עיבודים וחומרים שונים והוא דבר חדש לגמרי ולא כח האדמה שבו הוא שמגדל אותם. וידוע דעושים דברים כאלו גם מחומרים אחרים שאינם מן העפר של האדמה וכמ"ש בחוברת הנ"ל שעושים

גם מקליפות עצים ובוצת מפעלי ניר ועוד. וכיעו"ש על מצעים אורגניים. והחומר הזה הוא מהוה בסיס שעליו עומדים השתילים ודרכו יונקים את מימיהם הראויים להם ואת חומר הדישון הנצרך להם ולא מכוח האדמה שבהם יונקים את כוחם.

ומה גם שהסלעים מצד עצמם הם כמו חרס בעלמא שאינם מצמיחים מאומה כידוע. ובמס' גיטין אמרו כב' א' ואכתי בדאשרוש לא פליגי (דלכו"ע אזלין בתר עיקר ולא בתר נוף) והא תניא אילן מקצתו בארץ ומקצתו בחו"ל טבל וחולין מעורבין זה בזה דברי רבי, רשב"ג אומר הגדל בחיוב חייב והגדל בפטור פטור, מאי לאו מקצת נופו בארץ ומקצת נופו בחו"ל, לא מקצת שרשין בארץ ומקצת שרשין בחו"ל ומ"ט דרשב"ג דמפסיק צונמא. ופירש"י ז"ל מ"ט דרשב"ג והלא היניקה מעלה שרף בכל הפרי ושורשי עבר זה מעלין שרף לפרי שבעבר זה, דמפסיק צונמא. שן סלע מבדיל באמצע השרשין ומפסיקן עד הגזע הלכך לרשב"ג לא ינקי מהדדי. עכ"ל.

נמצא דהסלע לא מבעיא שאינו מצמיח אלא גם מפסיק את היניקה שלא תעבור מכאן לכאן. ואע"פ שרבי חולק והרמב"ם פסק כרבי בהל' תרומות פ"א הכ"ד דאפי' היה צחיח סלע מבדיל בניהם הרי טבל וחולין מעורבין זה בזה עכ"ל. מ"מ אין הטעם משום שהסלע יונק או שהוא לא מפסיק את היניקה שתעבור, דגם רבי מודה בזה שהסלע מפסיק. אלא אמרו שם בגמ' מ"ט דרבי דהדרי ערבי וסבר אוריא מבלבל. ופירש"י ז"ל דהדרי ערבי שהעץ מן הגזע ולמעלה שלם, אוריא מבלבל אע"פ שכל מה שיש מן השרשין בקרקע הוי מובדל, הואיל וכשיצא לאויר הוא מעורב ומבלבל וינקי מהדדי עכ"ל.

נמצא דלכו"ע מפסיק צונמא שלא תעבור שום יניקה כלל ול"פ אלא במה שאח"כ העץ הוא אחד אם האויר מערבב הכל או לאו.

ואחר שהסלע מצד עצמו אינו ראוי להצמיח דבר ובאים היום ומעבדים אותו ומשנים צורתו עד שיכולים לגדל בו ירקות וכיו"ב ויש דברים דומים שנעשים מחומרים אחרים שאינם שיכים לאדמה כלל שגם בהם מגדלים פרחים ושאר ירקות, א"כ אין זה אדמה אלא הרי הוא כגידולי מים.

וגם לפירושו של רבינו גרשום ז"ל בבא בתרא כז' ב' שפירש דמפסיק צונמא דלא קאזלי שורשין כלל בחו"ל מפני דצונמא מפסיק יעו"ש. מ"מ גם הוא מודה דע"י הצונמא אין שום יניקה מחו"ל.

ועיין בדברי הגרש"ז אויערבך זצוק"ל שבכרם ציון אוצר השביעית הלי' שביעית פ"ג גידולי ציון אות ב' שדן בעציץ נקוב שעומד ע"ג רצפה שהיא קבועה ומחוברת יפה לקרקע. וכתב שם שאם הניח עפר ע"ג צונמא וזרע בתוך העפר פשוט דחשיב ממש

כזרע בארץ מפני שהעפר עצמו חשיב כקרקע. ובהמשך כתב דאפשר דמ"ש דמפסיק צונמא הוא רק שאין עיקר יניקתו משם, אבל שפיר י"ל דשואב ריח הקרקע גם מצונמא וע"ש שנסתפק ברצפה של עליה (כמו קומה שניה ולמעלה) ויש מקום לשאת ולתת בדבריו ז"ל אך מ"מ גם לדבריו לא אמר שהצונמא מצמיח או נותן כח לעפר שפיזר על גביו. וק"ו בזה שלוקח סלעים ומעבדם ונותן אותם על גבי כלי של מתכת או חומר אחר שסותם וחותם בעד כל יניקה שלא תעבור מהקרקע דבודאי שאין כאן גידולי קרקע. וכמובן דכל זה אמור שלא מעורב בהם שום אדמה כלל וכנ"ל.

וכעת ראיתי תשובתו של ידידנו הגדול הגאון המופלא וכבוד ה' מלא כמוהר"ר מאיר מאזוז שליט"א ראש ישיבת כסא רחמים. שדן בענין זה כיד ה' הטובה עליו והעלה שיש לברך על ירקות הגדלים בצמר סלעים ברכת בורא פרי האדמה והביא כמה וכמה ראיות לדבריו ואחר העיון הראוי בדב"ק לא יכולתי להסכים לזה ואבאר הדברים אחת לאחת בעה"ו.

בפתיחת דבריו כתב דנראה לו ברור שברכתם בורא פרי האדמה. וראיה מהא דקיי"ל שאם בירך על פירות האילן בפה"א יצא משום דאילן גופיה עיקרו מהאדמה ואע"פ שעבר עיבוד בידי שמים ואיננו אדמה אלא אילן גבוה ותלול מ"מ סדנא דארעה חד הוא. עכ"ל.

ובמחילת כת"ר הר"ם אינו דומה זל"ז, דאע"ג דהאילן נשתנה בידי שמים וגדל וראשו מגיע למעלה מ"מ עדיין שורשו מוצב ארצה וכל יניקתו מהארץ כאשר היה בקטנותו וכשאר ירקות בלא שינוי. ובפרט דלא נחשב לשינוי כי רק בחיצוניות נשתנה ולא במהותו. ומפני חשיבותו קבעו לו ברכת בפה"ע שהיא מפורטת יותר, ובדיעבד אם בירך בפה"א יצא כי מהאדמה הוא גדל וממשיך לגדול בלי שום שינוי כלל. משא"כ בצמר סלעים המונח בתוך מצע מנתק של פלסטיק וכיו"ב דאין לו שום מגע עם האדמה כלל ועיקר לא משורשו ולא מנופו.

עו"כ הרב נר"ו להוכיח כשיטתו מדברי הפוס' הסוברים דכלי זכוכית אין להם הגעלה ודינם ככלי חרס הואיל ותחילת ברייתו מן החול (עי' בב"י או"ח סו"ס תנ"א) אלמא אע"פ שעברו עיבוד רב בידי אדם ומחרס נעשו זכוכית עמד טעמם בס' וטבעם לא נמר. ואפי' לדין דס"ל כמ"ד כלי זכוכית לא בלעי ה"ט משום דשיעי. ועם שיש לדחות ראיה זו מ"מ נראה שהדין אמת שברכתן בפה"א. עכ"ל.

ופשוט דשם לא תלוי בזה שתחילת ברייתו מן החול, דבודאי שאם אין בולעים דמותרים הם ואי"צ שום הכשר בכלל וכמו כלי מתכת דאע"ג דבולע ע"י רותחין מ"מ אם נשתמש

בו בצונן אי"צ הגעלה ואם זכוכית לא בולע כלל מה איכפת לך מהיכן נברא. אלא דהמחמירים סברי דזכוכית כיון דיסודם מחול נשארה בו תכונה זו והוא בולע כמו כלי חרס, ומ"ש הואיל ותחילת ברייתו מהחול הוא להוכיח שזוהי תכונתו.

ומ"ש הרב נר"ו דאפי' לדין דקיי"ל דכלי זכוכית לא בלעי היינו טעמא משום דשיעי הלא"ה דינם ככלי חרס הואיל וברייתן מן החול. איה"נ אי לאו האי טעמא דשיעי אז היו בולעים כמו כלי חרס ובודאי שהיין דנים אותם כמו כלי חרס, אבל השתא דעברו עיבוד ונשתנו במהותם שנתחזקו ונעשו חלקים כ"כ עד שאינם בולעים אנו מתירים אותם בלא הגעלה כלל. והי"נ י"ל בצמר סלעים דאפי' היה לסלעים דין של אדמה עתה שעובדה ונשתנתה במהותה פנים אחרות באו לכאן ונשתנה גם דינה.

עוד הביא דברי מרן הראש"ל נר"ו ביחווה דעת ח"ו סי' יב' שהוכיח מגיטין ז' ע"ב עפר חו"ל הבא בספינה לא"י חייב במעשר ובשביעית, א"ר יהודה אימתי בזמן שהספינה גוששת אבל אם אין הספינה גוששת פטור. וכ"פ הרמ"י תרומות פ"א הכ"ג ומבואר בגמ' שם שלדעת ר"י לא אמרינן מיא כארעא סמיכתא דמי. ומזה למד דה"ה לגידולי מים שאין דינם כקרקע ואין ברכתם בפה"א. עכת"ד מרן הראש"ל נר"ו. וע"ז כתב הרב נר"ו שגם בירקות הנזרעים בצמר סלעים הרי תחתיהם אדמה ודינם כספינה גוששת, ואע"פ שהמיכל מפסיק בין צמר הסלעים ובין קרקע עולם הרי גם בספינה גוששת קרקעית הספינה שהיא מעץ מפסיקה בין עפר חו"ל לקרקע א"י עכת"ד.

ואחר המחילה הרבה מהדר"ג נר"ו הנה רש"י ז"ל בגיטין שם בד"ה עפר חו"ל כתב, והספינה של חרס היא ואי"צ לינקב אם היתה מונחת בקרקע כדאמר במנחות עכ"ל. וידוע דשיטת רש"י ז"ל דכלי חרס יונק גם כשאינו נקוב וע"כ פירש דספינה זו היא של חרס וע"כ אי"צ לינקב. והתוסי' שם נחלקו עליו וכתבו ונראה לר"ת להיפך דשל חרס בעי נקיבה ושל עץ לא בעי נקיבה שהיא מלחלחת יותר מהחרס, ואתי שפיר דסתם ספינה היא של עץ. עכ"ל.

נמצא דבין לרש"י ובין לתוסי' בעינן שהספינה תהיה נקובה או עשויה מחומר שיונק גם בלא נקב. וע"י ברדב"ז על הרמ"י בהל' תרומות פ"א הכ"ג שכתב וא"כ יקשה על רבינו למה לא פירש דאיירי בספינה נקובה או של חרס כדפירש"י ז"ל ועי"ש במה שכתב ליישב דעת הרמ"י ז"ל. וע"י עוד במל"מ פ"ב ביכורים הל' ט' דהרמ"י מיירי בספינה של עץ ולא הצריך נקיבה דס"ל כר"ת.

ומעתה אין נידוננו דומה לספינה גוששת דכאן שמים את הצמר סלעים על מצע מנתק מפלסטיק וכד' שאינו דומה לא לעץ ולא לחרס, אלא הוא אטום וחתום ואינו יונק מאומה. ואדרבה מקפידים שלא יהיה נקב באמצע המצע ע"מ שלא יוצרו שלוליות מים וכד'. וכבר כתבתי דבעינן שגם נופו לא יצא לחוץ ויהיה כולו מונח תוך המצע.

ואולי יש מקום לומר דאפי' לחכמים דפליגי על רבי יהודה לפי פירוש התוספות בגיטין ז' ועוד (וכמ"ש ביחוו"ד שם וכ"כ הרב הפוסק הנז' נר"ו) ולדעתם נראה דהלכה כחכמים דאפילו אין הספינה גוששת חייבים במעשר ובשביעית כיעו"ש. י"ל דזה רק בספינה שהולכת במים דבזה אמרו מיא כארעא סמיכתא דמי, משא"כ בני"ד שהם מנותקים לגמרי מהקרקע דיש לומר דכו"ע יודו דאין לברך עליהם בפה"א.

ואולי יש מקום לקיים דברי הגאון הפוסק נר"ו דאפשר שהוא דיבר בכה"ג שהיה עפר מעורב בהם, או שיש איזו שהיא יניקה דרך המיכל כגון שאינו סתום לגמרי, או שהיה הנוף שלהם יוצא לחוץ דכל כה"ג בודאי דיש לברך עליהם בפה"א.

ומ"ש הגאון נר"ו בסוף דבריו להעיר דגם להרמ"י יש לברך בפה"א על גידולי מים כי מתחת למיכל המים יש אדמה וקרקע עולם והו"ל כדין ספינה גוששת שהמיכל נוגע באדמה ואח"כ כתב לחלק כיעו"ש. לפי מה שכתבתי בעניותי אינו דומה, שהמצע הוא מנותק לגמרי, והספינה אינה כן דמיירי בשל חרס לשיטת רש"י או בשל עץ לשיטת ר"ת וסיעתיה ולא קרב זה אל זה.

וראיתי במכתב שצירפת לי שהערת דשאני ההיא דספינה שהוא זרע בעפר שבספינה ולכן בגוששת הוי כקרקע אך אם הזריעה כולה במים מני"ל עכ"ד.

והנה אם בגמ' דספינה היו דנים על הברכה שיש לברך על אותם ירקות בודאי שהחילוק הזה טוב ונכון. אך שם דנים על מעשר ושביעית והעפר הוא עפר של פטור ובאים לחייבו מצד היניקה שיונק מן הקרקע של ארץ ישראל כמו שמובא בגמ' שם. ובזה אין נ"מ במה שזרע בעפר שבתוך הספינה שהרי הוא עפר של פטור אם מצד שהוא עפר של חו"ל, או אפילו עפר של א"י לפי מ"ש המל"מ בהל' ביכורים שם ד"ה ודע, שכתב שהדבר מוכרח מהסוגיא דגיטין שם ולא הזכיר עפר חו"ל אלא לאשמועינן דאם היא גוששת דינה כארץ הגם שינק מעפר חו"ל אבל לעולם אם אינה גוששת אפי' היה העפר מהארץ אינו אלא כעציץ שאינו נקוב ועי"ש. אבל בני"ד בודאי שיש נ"מ הרבה דאם היה עפר פשיטא דמברך בפה"א וכמ"ש לעיל.

ומה שכתבת עוד דגם בגידולי מים אינם גדלים רק מהשכבה העליונה שהרי השרשים מגיעים עד לקרקעית המיכל ושכן הוא בנבטים שנמצאים גם בתחתית המיכל. ודלא כמ"ש הרב הפוסק נר"ו.

הנה לפי מה שכתבנו אין לנו נ"מ בזה כי סוף סוף זה מנותק לגמרי מהקרקע שהם מונחים במיכל סתום וחתום וספינה שאני שהיא מעץ לר"ת וסיעתיה או מחרס לרש"י, דהרי היא כנקובה ממש ובלא"ה לא יועיל מאומה מה שהיא גוששת וכנ"ל.

ע"כ הנלענ"ד שהירקות הגדלים על צמר סלעים ברכתם שהכל נהיה בדברו וכדין גידולי מים ואין לברך עליהם בורא פרי האדמה. ומיהו אם הצמר סלעים מונח במצע שאינו מנותק כגון במיכל שיש בו נקבים, או שהיה נופו יוצא חוץ למיכל. בכה"ג פשיטא שברכתם בורא פרי האדמה. ולא באתי לקבוע מסמרות רק כתבתי דעתי העניה לפני רבותי שיראו ויפסקו כראות עיניהם ולהם משפט הבכורה ולאורם נראה אור.

וה' יזכנו לקיים המצוות התלויות בארץ כהלכתן
ובזכות זה נזכה לביאת המשיח ובנין המקדש בב"א

ע"ה שמ"ע ס"ט

דין עלי הקאת לתרו"מ וערלה.

מבוא: בסוף חוברת מס' 1 הבאנו תוצאות המעבדה לבדיקת חרקים שנעשו לעלי הקאת. ובעקבות העלאת ענין הקאת קיבלנו שאלות שונות בענין. ובעיקר על חובת או אי חובת שמירת המצוות התלויות בארץ בקאת.

בשיחה שהתקימה עם הרה"ג רבי יוסף צוביירי שליט"א בענין הוא הביע דעתו שאין צריך להפריש מזה תרו"מ כיון שהם רק נמצאים ולא נאכלים.

מאידך ראה בספר "עטה אורי" להרה"ג עמנואל טולידנו שליט"א שכתב שם בסי' ט' שלגבי ערלה שזה דאורייתא ודאי דאין להקל. ולענין מעשר דהוי דרבנן ג"כ צ"ע אם יש להקל. ובסו"ס י' שם כתב שאפשר שלדעת החזו"א גבי דין שרף העלין גם בקאת יהיו העלין פטורים מתרו"מ אך מ"מ יהיו חייבים בערלה.

להלן תשובתו של הרה"ג רבי שלמה מחפוד שליט"א דומ"ץ נווה אחיעזר ושיכון ו' בב"ב שהואיל לשלוח לנו תשובה בענין.

המערכת

הרה"ג שלמה מחפוד שליט"א דומ"ץ נווה אחיעזר ושיכון ו' כ"ב

בנידון עלי הקאת גבי ערלה ותרו"מ דלא ראינו לאינשי שמקפידים על זה. ותחילה אקדים שבעצם הנידון הני"ל ישנה השלכה חשובה לענין כדורים הנמכרים בבית מרקחת העשויים מעלי הקאת באשר ידוע לנו סגולתם הרפואית לחזק כח הגברא. והם נמכרים ביוקר. ולמיטב ידיעתי אין בהם הכשר לא מחשש ערלה ולא מתרו"מ והנה א. הכדורים נפסלו מאכילת אדם וודאי דליכא חיוב תרו"מ דפקע איסור טבל וכמפורש בתוס' יומא פ"א ע"ב בפלפלין שטחן שאינם ראויים לגבלן במים פטורים מתרו"מ וכ"כ בחזו"א דמאי ט"ו א. אכן צ"ע ובירור היטב האם נחשבים הני כדורים כנפסלו מאכילת אדם והדברים מגיעים לכל מיני תרופות שהם מרות מאד דיתכן ולי"ח כנפסלו לאדם וכמ"ש מרן הגרש"ז ז"ל במנחת שלמה ס"י י"ז לדון מהא דמשקה שאינו ראוי לשתיית אדם אינו מקב"ט ואינו מכשיר ועכ"ז נפסק ברמב"ם פ"י מטו"א ה"ב שהיוצא מהאוזן והחוטם ומי רגליים של אדם בין גדולים ובין קטנים חשיבי משקים להכשיר וה"ה תולדות מים וע"כ מפני שאנו מפונקים ויתכן לפי"ז הרבה תרופות מרות דחשיבי ראויים למאכל אדם ואם ישימם בתוך קפסולות שפי"ד דחשיב ככרכו בסיד עיין משלי"מ פ"ד ממא"ס ה' י"ב מני"ח ש"י"ג אחיעזר ח"ג ל"א ויור"ד ס"י י"א מנחת יצחק ח"א כ"ד. ויתכן דכדורים אלו דמו למ"ש הגרע"א בהגהות השו"ע יור"ד רצ"ד דנוטע לריח או

לרפואה אין בו דין ערלה ואם נטעו עצים אלו על דעת עשיית הכדורים וא"צ למה שכתב מר"ן ז"ל במנחת שלמה סי' ע"א סק"ד ד"ה ומיהו דדברי הגרע"א אמורים בעלי מאכל שפירותיו אינם טובים למאכל שאז אם נטעו לריח או לרפואה אין בהם ערלה מ"מ מסתברא דהקאת לא חשיב אילן שפירותיו נאכלים הרבה ובשופי וי"ל דשרי ואין להחמיר בזה כלל.

ועתה נבוא לשאילתא דידן הנה אע"ג דאיכא איסור ערלה אף בעלים וכמו שנפסק ביור"ד רצ"ד ס"א מ"מ הא זה ודאי בע"מ מאכל ואז חייל גם על העלים איסור ערלה אף שאין האינשי אכלי להו כ"כ וכהאי דלולבי ועלי גפנים דאיפסק שם דאית בהו ערלה אף דלא אוכלים אותם כ"כ וכדמוכח באו"ח סי' תרי"ב ס"ד גבי יוה"כ דהאוכל לולבי ועלי גפנים פטור ומ"מ ערלה אית בהו דחשיבי ע"מ מאכל שיש בו פירות דהיינו ענבים. וא"כ לכאורה עלי הקאת מסתברא דלי"ח ע"מ מאכל אלא ככל אילני סרק שאין להם פירות דודאי אף אם יחליטו הרבה אנשים לאכול העלים שלהם ליכא בהו דין ערלה ועי"ע בתוס' ע"ז י"ב ע"ב ד"ה אלא בורד והדס דהתם הלא אית להו ענבים דהוי הפרי שלהם ומחמת זה חייל עליה שם ע"מ מאכל ומפורש בסוכה ל"ג ע"ב בליקט ענבי הדס לאכילה דלי"ח מתקן מנא ביו"ט וכיום צ"ע לדינא דאף שיש אנשים ששמים באורז וכדומה ענבי הדס לטעם מ"מ נטעי ההדס לסייג וגדר או לריח וזה עיקר שמוש וודאי שכה"ג ליכא דין ערלה ועי"ע מנחת שלמה סי' ע"א סק"ג ד"ה ועיין ואכמ"ל. והנה מפורש יוצא בסוגיא דנדה ח' ע"ב בקטף שהוא שרף שאוכלים אותו דאם הוא קטף של אילן סרק יש חשיבות לקטפו ואיכא בו דין שביעית והתם בסוגיא מדמה שביעית לערלה וא"כ הי"נ בקאת.

אכן הנה הרמב"ם פ"ז משמיטה ויובל הי"ט פסק דקטף היוצא מאילן סרק יש לו שביעית ותימה טובא מה דגבי ערלה כתב בפ"ז ממא"ס ה' כ"ו דמעמיד גבינה בשרף פגי ערלה אסור בהנאה והא מכיוון דגבי שביעית פסק דאף בקטף של אילן סרק נוהג שביעית אמאי כתב דין המעמיד בשרף הפגין הלא אף בשרף של אילן שאינו עושה פרי אסור וצ"ע.

וחזי הוית להחתם סופר בחידושו נדה שם שעמד ע"ד הרמב"ם וכתב דשאני שביעית דאיכא איסור בקטף אילן סרק דשביעית נהגא בכל מאכל אחד אדם ואחד בהמה משא"כ ערלה אינו אלא בפרי ולכן סתם הרמב"ם דרק בשרף הפרי איכא דין ערלה וכבר קדמו בזה התו"ט פ"א דערלה ליישב דברי הרמב"ם ועי"ע אמרי בינה סו"ס ט"ז ומעתה אף בקאת ליכא דין ערלה דחשיב כקטף אילן סרק.

והנה הרדב"ז ח"א תקס"ג כתב דקני הסוכר פטורים מערלה דחשיבי רק כמים היוצאים מהעץ ולא נקרא פרי ואין בהם גם תרו"מ שעיקרו מים של עץ ולא פרי ועוד דתלי בפלוגתא דהרמב"ם ובה"ג בענין ברכת קני הסוכר דלהרמב"ם ברכתם שהכל משום דהם עצמם לא ראויים לאכילה רק למצצם וא"כ אינם נחשבים לפרי גם לענין מעשר

ושאפשר דאף הבה"ג הסוכר דברכתם בופה"ע דמ"מ גדולי קרקע הם ואין מברך שהכל אבל לגבי תרו"מ עיקרו מים של עץ ולא פרי אין נוהג בו תרו"מ עכ"ל והובאו דבריו בפת"ש סי' רצ"ד סק"א ומרן החיד"א בברכ"י סי' שלי"א סק"ד.

אכן הכפתור ופרח פכ"ו פליג וסובר דקני סוכר חייבים בתרו"מ ודלא כהרדב"ז מהא דנדה ח' ע"ב בקטף אילן סרק דאיכא שביעית דשאני ערלה מדין שביעית וכדאמרן מ"מ מה דדימה זה לנוסח הברכה צ"ע לענין הברכה דנשתנה ולא ניכר שהוא מהקנים אזלא ברכתו דבופה"ע וכדמוכח מהא דפליג הבה"ג וס"ל דברכתו בופה"א דאינו חשוב כ"כ פרי לברך בופה"ע אבל בודאי חשיב פרי מדס"ל דמברך פרי האדמה ועיין בספר בארות יצחק ח"ה עמוד ר"ה שדן בקצרה ממש לגבי ערלה ותרו"מ בקאת ודימה זאת להא דהרדב"ז בקני סוכר שהעתיקו הפת"ש ללא חולק ואין דבריו נראים לי דהלא הכפתור ופרח מרא דכולה זרעים גופיה מחייב בקני סוכר ודלא כהרדב"ז והאיך נכניס עצמינו לבית הספק מה שהרבה אחרונים לא ראו דברי הכפתור ופרח שחולק.

עכ"ז נראה לענ"ד שא"צ לכל זה ועי"כ כדאמרן דגבי ערלה לא שייך להחשיבם כעץ פרי אלא ככל עלים שיתחילו איזה אינשי לאכול דודאי לא חשיב כערלה. אלא שיש לנו לדון טובא מה הדין בהם גבי תרומות ומעשרות ומכבר נשאלתי גבי עלי גפן שעושים בהם ממולאים ואוכלים אף העלים ומצוי אצל הפרסים ונקרא בשם דולמה וכן אצל העירקים. גם מסופקני לענין מה שנהוג אצל מקצת מהתמנים לשים ריחן בתוך הסאלט האם חייבים בתרומות ומעשרות ודאי ערלה ליתא דאינו ע"מ מאכל רק לגבי עלי גפן צריך להזהר ודאי מערלה כדמפורש בשו"ע סי' רצ"ד ס"ב וכן מצוי כמה עלים כמו עלי סירפד, זעתר שאוכלים אותם כמה אנשים.

ואחר העיון נראה לענ"ד דפטורים מתרומות ומעשרות ולא דמי להא דעלי גפנים אית בהו קדושת שביעית וכדאיתא בסוכה מ' ע"א דשאני דין שביעית דנוהג אף במאכל בהמה וכן דמי להא דקורא בברכות ל"ו ע"א ושיטמ"ק ותוס' הרא"ש ותור"י החסיד ורמב"ן שם ועיין היטב ברש"י ובמקו"א הארכנו טובא.

ועכ"ז נראה דלי"ד עלי הקאת להתם שאיכא פרי אחר דהיינו תמרים או קפריסין דאיכא אביונות ותמרות דהיינו הפרי שלהם משא"כ הכא יתכן וחייבים בתרומות ומעשרות ואולי דמי נמי להא דכתב הרמב"ם פ"ב מתרומות ה"ב בכרשינין אע"פ שאינם מאכל אדם הואיל ואוכלין בשנת רעבון חייבים ואף שיש לומר דהתם היא גזרה מיוחדת שגזר דוד בכרשינין וכדאיתא בירושלמי פ"א דחלה ה"ד ואין ללמוד מזה לשאר מינים מכל מקום נראה לענ"ד דיש להפריש מעלי הקאת תרומות ומעשרות ללא ברכה ואכמ"ל.

הרב ש.ז. רווח שליט"א
 הרב המקומי מושב בית עזריאל
 ויו"ר "המכון למצוות התלויות בארץ"

בגדרי תבלין שפטור מתרו"מ ונ"מ לנענע

לכבוד הרה"ג אבנר קבץ שליט"א
 עיה"ק ירושלים ת"ו
 השלום וברכה

בנידון שאלתך כיצד להורות בעלי נענע ששמים בכוס תה האם לדון כתבלין ופטורים מתרו"מ או דילמא כיוון שיש האוכלים את העלים בפני"ע אין עליהם שם תבלין? והנה כפי שכבי כותב פשוט לו שתבלין פטור מתרו"מ ואמנם מה נידון כתבלין יש לבאר.

שנינו במס' חולין (ו' ע"א) הנותן לשכנתו עיסה לאפות וקדירה לבשל אינו חושש לשאור ותבלין שבה, לא משום שביעית ולא משום מעשר. ואם אמר לה עשי לי משליכי חושש לשאור ותבלין שבה, משום שביעית ומשום מעשר.

ומקשה שם התוס' בד"ה אינו וז"ל: משמע שתבלין חייבים במעשר, ותימה דבפ"י בא סימן (נידה נ' ע"א) תנן כל שחייב במעשר חייב בטומאת אוכלים. ובהעור והרוטב (חולין קי"ז ע"ב) תנן: והקיפה מצטרפים לטמא טומאת אוכלים וקאמר בגמ' מאי קיפה? תבלין אלמא תבלין אין להם טומאת אוכלים אלא ע"י צירוף אע"ג שחייב במעשר? ויש לומר שמשום מעשר דקאמר הכא לא קאי התבלין, אלא שאור. ושביעית קאי אף אתבלין דהא במאכל בהמה נמי נהגה שביעית. עכ"ל.

וא"כ לתיי התוס' ברור שבתבלין אין נוהג כלל מעשר, ולכן הכריח התוס' שדברי הגמ' לצדדין קתני, ועל תבלין קאי רק דין שביעית.

ואמנם ברש"י משמע מפורש שגם על תבלין איכא דינא דמעשרות וכמשי"כ שם בד"ה וקדירה לבשל וז"ל: ונתן לה התבלין אינו חושש שמא החליפה ונתנה משלה שאין מתוקן לפי שאין חשודין על הגזל עכ"ל. ולשון דאין מתוקן נופל כידוע על הפרשת תרו"מ. וכך משמע במפורש בהמשך דבריו שם בד"ה עשה לי משליכי שכתב וז"ל השאור והתבלין חושש וצריך להפריש עליהם דמאי. וא"כ לכאורה מפורש בדברי רש"י שחשש לתבלין גם משום מעשר ולא סבר כדברי התוס' שלצדדין קתני.

ואמנם ראיתי בחידושי המהרש"א שם בד"ה בפירש"י, שמביא שם את דברי רש"י בסוגיא דטחינין שביאר שם שטחינין היינו מאכל של גריסין, ותבלין מעורב בהם. וכתב ע"ז המהרש"א וז"ל שהמאכל של הגריסין עשוי כך שהתבלין מעורב בו בסוף כל אלו לערב המאכל גופיה סופו לערב בדבר אחר ומיניה צריך לעשר בניהם שלא בתערובת. אבל מן התבלין ע"כ אין צריך לעשר אף שלא בתערובת דאין תבלין חייב במעשר כמ"ש התוס'.

וא"כ לפי דברי המהרש"א ז"ל רש"י ס"ל כדעת התוס' שתבלין אי"צ מעשר כלל ופטור לחלוטין.

ואמנם לפי ביאור המהרש"א ברש"י בסוגיא דטחינין יהיה קשה המשך דברי רש"י וכמו שהבאנו למעלה שמפורש בדבריו שם שגם תבלין חייב במעשר וצ"ע"ק.

ומ"מ לעת עתה בסוגיא בחולין רואים אנו מפורש בדעת התוס' שתבלין פטור לחלוטין ממעשר. ומרש"י שמעינן שתבלין חייב במעשר. ואמנם על רש"י ישאר קשה קושיית התוס' מהגמ' בנדה שם ובהעור והרוטב שם.

והנה מאידך גיסא על דברי התוס' שתבלין לעולם פטור ממעשר יהיה קשה מהגמ' בפסחים מדי ע"א בסוגיא דשתי קדירות אחת של חולין ואחת של תרומה, ומקשה שם הגמ' למ"ד כזית בכדי אכילת פרס דאורייתא למה לא נחשוש שתרומה היא זו שנפלה לתוך החולין? ומתרצת הגמ' א"ל הנח לתרומת תבלין דרבנן. וא"כ מפורש בדברי הגמ' שתבלין חייב במעשר ולא כדברי התוס'.

וכה"ג מפורש במשנה פ"י עשירי בזבחים צ" ע"ב... לתת לתוכו תבלי חולין ותבלי תרומה דברי ר"ש ר"מ אומר לא יתן לתוכו תבלי תרומה שלא יביא התרומה לידי פיסול עכ"ל המשנה. אלמא דתבלין חייב במעשר. והגמ' בזבחים ע"ז ע"א הביאה דברי המשנה הנ"ל וכתבה ע"ז הנח לתרומת תבלין דרבנן.

וכך מפורשים הדברים במשנה מסי ערלה פ"ב מט"ו "תבלין של תרומה". וכך הוא בגמ' בע"ז ס"ט ע"א "דילמא כתבלין של תרומה". וכך מפורשים הדברים בירושלמי דמאי פ"א ה"ג שמספר שם הירושלמי שרבי חנינא בן דוסא ישב לאכול בליל שבת ונפחת ונפל השולחן מלפניו ושאל לאשתו על מה זה? ואמרה לו תבלין שאלתי משכנתי ולא עשרתי. והזכיר רבי חנינא את התנאי שעשה במעשר ועלה השולחן מאליו. עכ"ד הירושלמי. וא"כ מפורש שם שתבלין חייב במעשר. (ועיי בגליון השי"ס על ירושלמי שם).

והשתא אי"כ אחר שראינו דברים מפורשים שתבלין חייב במעשר ניחא מאד דעת רש"י. אך דברי התוס' צריכים ביאור שלא מסתבר שיחלוק על דברי כל הסוגיות הנ"ל?

והנה בתוס' בנדה נ' ע"א בד"ה כל שחייב, מקשה על דברי המשנה שם שאמרה "כל שחייב במעשרות מטמא טומאת אוכלין" ומקשה ע"ז שהנה בתבלין מצינו (בסוגיא דחולין) שחייב במעשר ומאידך שנינו שתבלין אינו מטמא טו"א? ומתרץ שם התוס' וי"ל דאיכא ב' מיני תבלין, דהנהו דאין ראויין אלא לטעמא לא מטמו טומאת אוכלין ואין חייבים במעשר, אבל תבלין דראויים נמי בפני"ע ועבידן נמי לטעמא כגון שומין ובצלים חייבים במעשר ומטמו טומאת אוכלין. אי נמי ההיא דפ"ק דחולין לצדדין קתני ולא קאי מעשר אתבלין אלא אשאור גרידא. ושביעית קאי אף אתבלין דאף במאכל בהמה נהגא עכ"ל התוס'.

ואי"כ כאן תוס' כבר הביא את התני שלצדדין קתני רק בא"י אך לתני האי אה"י יש תבלין שחייב במעשר וזה כאשר הוא ראוי גם בפני"ע, וכאשר אינו ראוי כלל בפני עצמו אלא לתת טעם בזה פטור ממעשר. ואי"כ לתני הבי של התוס' ניחא כל אותם הסוגיות שהבאנו ששם אירי בתבלין הראוי לאכיל בפני"ע. אך לתני הבי ישאר קשה.

ועוד ע"י בתוס' הרא"ש בנדה שם על הדף שג"כ הביא את קושית התוס' ובתי"א מביא החילוק בין שני סוגי התבלינים. ואח"כ מביא תי"ב וזה ביאורו, לעולם תבלין חייב במעשר ושאני ההיא דהעור והרוטב ששנינו שאין תבלין מקבל טומאה כיון שכבר נתן טעם בהקדרה כדאמרינן גבי שבת משנתן טעם בהקדרה אינו מטמא טומאת אוכלין. ועוד מביא שם תי"ג שדברי הגמ' שם לצדדין קתני.

ואי"כ לדברי התוס' רא"ש או שתבלין לעולם פטור ממעשר. או שלעולם חייב במעשר. או שיש שני סוגי תבלין. ולפי תי"ג הג' שלו שלעולם פטור יקשה מהנך סוגיות דלעיל.

והנה בתוס' ביומא פ"א ע"ב בד"ה שהפלפלין, הביא את דברי המשנה בנדה הנ"ל שכל שחייב במעשרות מטמא טו"א ומקשה כנ"ל מסוגיא דתבלין, וכותב תוס' ומיהו י"ל שהא דחשש למעשר אינו קאי אלא אשאור ולא אתבלין ושביעית קאי אתרויהו. ומיד דוחה התוס' את התני הזה, ולא נהירא דבפ"י בכל מערבין תניא ר"ש בן אלעזר אומר עוכלא תבלין וליטרא ירק, ופי' רש"י דקאי אין פוחתין לעני בגורן. אלמא תבלין חייב במעשר? וי"ל שיש שני מיני תבלין, הרבה יש מהן דעיקרן לטעמא עבידי והנהו פטורין

מן המעשר ואין מטמאין טו"א ובהנהו מיירי בהעור והרוטב. ויש מהן דחזו לאכילה בעיניהו כגון בצל וקפלוט וכיו"ב פעמים שמתבלין בהם את הקדרה עכ"ל התוס'. ואי"כ כאן תוס' כבר דוחה את התני שלצדדין קתני. והחליט כמו התני השני שיש שני מיני תבלין.

ואמנם צ"ע מדוע הרחיק תוס' עד לרש"י בעירובין ע"מ להקשות על התני הזה, ולא הקשה מגמ' מפורשות שהבאנו לעיל שתבלין חייב בתרומה? וצ"ע.

ועכ"פ להלכה מחלק תוס' בין שני סוגי תבלין שאם הוא תבלין שראוי בעינו כגון בצל חייב במעשר. ואם אינו ראוי לאוכלו בעינו אלא לטעמא עבידי פטור ממעשר. וכחילוק זה כתב גם בתוס' ישנים יומא שם בד"ה ללמדך.

והנה המדייק בלשון התוס' שם ביומא יראה שכתב כך: וי"ל שיש מיני תבלין הרבה יש מהן דעיקרן לטעמא עבידי והנו פטורין מן המעשר וכו', ויש מהן דחזו לאכילה בעיניהו כגון בצל וכיו"ב פעמים שמתבלין בהם הקדרה. והנה לשון התוס' לכאורה מורה כך, שתבלין שבעיקרו עומד לטיבול אף שפעמים יכול להאכל בפני"ע פטור כיון שעיקרו להטעים. ורק היכא שרק פעמים מתבלין בו כגון בצל חייב בתרו"מ.

ואמנם חידוש כותב שם התוס' שחזי בעיניה פירושו שאפי' אם צריך רק תיקון קצת ג"כ נחשב שחזי בעיניה וחייב במעשר יעו"ש.

וכך לכאורה משמע גם דעת הרשב"א בחידושין לחולין וי' ע"ב ד"ה ואם, שכתב דלאו כל מיני תבלין שוין יש שהן כאוכל ומטמאין בפני עצמן, ויש שאינן כאוכל גמור ואינן מטמאים אלא מצטרפין עכ"ל. ומשמע ג"כ מדבריו שהיכא שהעיקר לתבלין אע"פ שנאכל רק לא כאוכל גמור אינו מטמא וממילא אינו חייב במעשר.

ואמנם לשון התוס' בנדה אינו מורה כן שכתב שם בזה"ל דאיכא ב' מיני תבלין דהנהו דאין ראויין אלא לטעמא לא מטמו ואין חייבים במעשר, אבל תבלין דראויין נמי בפני"ע ועבידן נמי לטעמא כגון שומים ובצלים חייבים במעשר.

ואי"כ פה כבר שינה תוס' את לשונו וכתב שרק אם אינם ראויים כלל אלא רק לתת טעם אז פטורים מתרו"מ. ומשמע אי"כ שאם ראויים גם בפני"ע הם כבר חייבים במעשר. וכלשון זה כתב ג"כ בלשון התוס' רא"ש שם. וכך משמע גם מלשון הר"ש בעוקצין פ"ג מ"ה בסוד"ה חלות חריע עי"ש. (ועו"ע ברמ"י פיהמשי"נ ערלה פ"ב מ"י ודו"ק).

ואמנם מצינו בתוסי' דברים יותר ברורים ומפורשים לגבי דין הפלפלין והייה הכא. שהנה התוסי' ביומא שם ובנדה שם ובעירובין כח' ע"ב בד"ה ראשונים, מקשים תוסי' מדין הפלפלין על דין הגרגיר, שבגרגיר שנינו בגמי בעירובין שחייב במעשר שכן ראשונים שלא היה להם פלפלין שוחקין אותו ומטבילין בו את הצלי. ומקשה שם תוסי' בשם הר"ש שא"כ קשה מ"ט גבי פלפלין שנינו שנמנו וגמרו שאין פלפלין מטמאין טומאת אוכלין וממילא אינם חייבים במעשר? ומתרץ התוסי' שגרגיר לאחר ששוחקין אותו הוא ראוי ממש לאוכלו בפני"ע אלא שאין רגילות לשוחקו ע"מ לאוכלו בפני"ע אלא כדי לטבל בו, ולכן חייב בהפרשת תרומות ומעשרות. אבל פלפלין גם כי נשחקו לא חזו בעיניהו ופטורין מן המעשר.

וא"כ מסקנת התוסי' ברורה שהיכא שזה חזי בעיניהו אפי' שאין דרך לאוכלו אלא אך ורק ע"י תבלין חייב בתרו"מ (ואפי' שמצריך תיקון קצת וכנ"ל). והיכא שאינו ראוי כלל לאוכלו בעינו ואינו אלא ליתן טעם בזה פטור מתרו"מ.

וא"כ סיכום הדברים עד הכא: לתי' התוסי' והראשונים שלצדדין קתני תבלין לעולם פטור ממעשר. לתי' הבי' של התוסי' רא"ש הנ"ל, תבלין לעולם חייב במעשר. ולתי' הנ"ל של תוסי', הר"ש בעוקצין, הרשב"א בחולין, התו"י ביומא, התוסי' רא"ש בתי' אי יש שני סוגי תבלינים.

ואמנם על המסקנא שהסקנו על החילוק של תוסי' בין סוגי התבלינים. נראה שיש ע"ז גמי ערוכה במס' נדה נא ע"ב שנינו שם שבת (ירק שכך שמו) חייב בפאה וממילא חייב גם במעשר. וא"כ צריך שיטמא טומאת אוכלין, אלמא כל מילי דעביד לטעמא מטמא טומאת אוכלין. ומקשה שם הגמי' מהמשנה במס' עוקצין, הקושט והחימום וראשי הבשמים והתיאה והחילתית והפלפלים וחלת חריע וכו' אמר רבי יוחנן נמנו וגמרו שאין נקחין בכסף מעשר ואין מטמאין טומאת אוכלין. ומקשה הגמי' אלמא דבר דעביד לטעמא אינו חייב במעשר ואינו מטמא טומאת אוכלין וקשיין אהדדי? אמר רב חסדא כי תניא ההיא בשבת העשויה לכמך. אמר רב אשי אמריתא לשמעתא קמיה דרב כהנא ואמר לא תימא בשבת העשויה לכמך הא סתמא לקדרה אלא סתם שבת לכמך עשויה. עכ"ל הגמי'.

וא"כ לכאורה מוכח בדברי הגמי' שהירק ששמו שבת בסתם לכמך עומד ומפרש רש"י שכותשין אותו ונותנין אותו בכותח ומטבילין בו וזהו אוכל ממש ולא לטעמא עבידי וע"כ היכא שסתם שבת לכמך עשויה חייב במעשר, והיכא שסתם שבת לקדרה עבידי פטור ממעשר ואפי' שהוא ראוי לאוכלו בפני"ע. (ועו"ע לקמן דברים מפורשים בזה).

וא"כ היכא שעיקר תבלין עשוי ליתן טעם אפי' שחזי בעיניה מ"מ פטור ממעשר והדברים מפורשים בגמי'. ולפני"ז קשיא על דעות הראשונים הנ"ל שאפי' עיקר לתבלין היכא דחזי בעיניה חייב בתרו"מ?

ואמנם נראה שאפשר לחלק בין סוגיא דשבת לנידונו, והוא שכשתוסי' אמר חזי בעיניה פי' ממש בעיניה או אפי' ע"י תיקון קצת אך עכ"פ ראוי הוא בעינו ללא כל תוספת כל שהיא לירק וכמו בגרגיר שלאחר השחיקה ראוי הוא בעינו ללא כל תוספת משא"כ בשבת זקוק הוא לכמך ע"מ שיהיה ראוי בעינו וממילא א"א להגדירו כחזי בעיניה רק היות שלאחר העירבוב בכותח הוא העיקר וכמו שמפרש רש"י שם הוי כאוכל ממש וחייב בתרו"מ. והיכא שסתם לקדרה עומד פטור כיון שהוא ממש כתבלין ואף אינו ראוי בעצמו ללא כל תערובת. וכך נראה לבאר ע"מ שלא יקשה על דעות כל הראשונים הנ"ל. וע"י בר"ש בעוקצין שם שכתב שדבר שאינו ראוי אלא לאחר שמגבלין אותו במים אינו נחשב כחזי בעיניה ע"י ודו"ק.

וא"כ גדר חדש נראה בדעות הראשונים שאמנם אם חזי בעיניה חייב בתרו"מ אך זאת בתנאי שראוי כמות שהוא ולא ע"י תערובת שאל"כ הוא פטור מתרו"מ.

ואמנם לאח"ז ראיתי ברמי' שהדברים מפורשים לא כך. שכתב הרמי' בפיהמשי"נ במס' עוקצין פ"ג מ"ד: שבת הוא בלשון ערבי שבת, והעיקר אצלנו סתם שבת לכמך עשוי ולא לקדרה ופי' הדברים האלה, כי בידוע כי השבת נאכל כמות שהוא חי אחר המזון עם שאר הנמנין לא שיבושל בקדרה וע"כ כל זמן שלא נתבשל חייב בתרומה ומטמא טומאת אוכלין אבל כשנתבשל כיון שהשליך כוחו וכו' עכ"ל הר"מ.

וא"כ מפורש ברמי' שהשבת נאכל כמות שהוא חי ללא כל תערובת. וכדברים אלו כתב ג"כ בהלי' טומאת אוכלין פ"א ה"ז "השבת סתמו לאכילת גופו כשאר ירקות השדה" ואמנם בהרמי' בהלי' טו"א אפשר לדחוק כדברי רש"י שאכילת גופו פירושו שלאחר העירבוב בכמך הרי הוא אוכל גופו. אך דברי הר"מ בפיה"מ ברור מללו שהשבת נאכל כמות שהוא חי ולא ע"י כל תערובת. ואמנם לפי דברי הרמי' צ"ב מהו "לכמך עשויה" ודו"ק ועכ"פ לפי דברי הר"מ נראה פשוט שהיכא שסתמו לקדרה דהיינו לתיבול פטור מתרו"מ אפי' אם ראוי להאכל כמות שהוא חי. כיון שאזלין בתר עיקרו ועיקרו לתיבול.

ועו"ע בשו"ע או"ח סי' רד' אי שכתב מרן ועל שבת שקורין אניטו מברך שהכל. ופי' בהגה' שם ר"ל אניס. וע"י במג"א שכתב שהאי אניס מתוק לחיך. ועו"ע בט"ז שם.

ובמחצית השקל שם שכתב שאניס גם יבש ראוי לאכילה אלא כיון דלטעמא עבידי מברך עליהם שהכל.

וא"כ מפורש בדבריהם ששבת ראוי לאוכלו בפני"ע ואדרבה הוא מתוק לחיך ואפי' כשהוא יבש.

ועוד נראה להוכיח שזו דעתו של הר"מ שאפי' היכא שחזי בעיניה פטור מתרו"מ אם עיקרו לתיבול. מדברי הרמ"י בהל' מעשר שני פ"ז הל' ט': כל כיו"ב מנותני ריח ומראה וטעם הואיל ואינן לאכילת גופן אלא לטעם שנותנים אינם נלקחים בכסף מעשר (וה"ה שאינם חייבים במעשר). לפיכך ראשי בשמים, הפלפלין והקושט והחילתית וחלות חריע וכיו"ב אינן נלקחין בכסף מעשר.

והנה הר"מ בהל' דעות פ"ד הל"ח כתב שבימות הגשמים אוכל מאכלים החמים ומרבה בתבלים ואוכל מעט מן החרדל ומן החילתית. עכ"ד. פי' שחילתית ראויה למאכל בפני"ע אלא כיון שעיקרה לטעמה קעבידא פטורה מתרו"מ. וכך משמע ברמב"ם הל' שבת פ"י כא' הכ"ב שתי חילתית מקודם השבת והרי הוא שותה והולך מותר לשתותו בשבת אפי' במקומות שלא נהגו הבריאים לשתות החילתית עכ"ד ומפורש ברמ"י שיש מקומות שהבריאים משתמשים בחילתית ועכ"ז כתב בהל' מעש"ש שאינן נלקחים בכסף מעשר. אלא בע"כ שס"ל להרמ"י כמ"ש לעיל שהיכא שעיקר השימוש בדבר הוא לתבלין אפי' שהוא ראוי למיכל בעיניה הוא פטור מתרו"מ.

ועו"ע בפ"א הל' מעשרות משנה א', כלל אמרו במעשרות כל שהוא אוכל ונשמר וגידולין מן הארץ חייב במעשרות. וכתב שם הרע"ב בד"ה כלל, שקורין בערבי נ"יל וקוצה שקורין בערבי אלעצפור שאלו אינן אוכל, אפי"פ שהן נאכלים ע"י הדחק ואינם חייבים במעשרות. ועי"ש במשנה ראשונה מש"כ בזה. ועי"ע שם בתפארת ישראל ובתוספות חדשים ודו"ק.

והנה במחשבה ראשונה היה נראה לומר שהשאלה האם להפריש תרו"מ מירק הנענע תלוי בדברים שכתבנו לעיל. דהיינו שאפי' שבנענע משתמשים לתיבול בתה מ"מ יש האוכלים אותו בעינו. וא"כ לפי דעת הראשונים שהבאנו למעלה תבלין אפי"ג שעיקרו לתיבול מ"מ אם הוא נאכל גם בעינו חייב בהפרשת תרומות ומעשרות א"כ גם בעלי הנענע כיון שראוי להאכל בעינו כמות שהוא מ"מ חייב הוא בהפרשת תרו"מ ככל ירק. ואילו לפי מה שדייקנו בדעת הרמ"י כיון שרוב המשתמשים בעלי הנענע זה לתיבול בתה פטור מהפרשת תרו"מ ולא איכפת לן מה שהוא ראוי להאכל בעינו.

ואמנם לאחר בירור מקיף יותר אודות המנהג בשימוש בירק הנענע נראה שהנענע חייב בתרו"מ לכוי"ע, והוא עפ"י מה שנאמר לי שעדת יוצאי פרס ואפגניסטן מגישים

את הנענע על השולחן ואוכלים אותו כמות שהוא ממש ונהנים מעטמו המתוק לחיך. ואדרבה לפי מה שאמרו לי מעולם בחו"ל הם לא ידעו על השימוש בנענע כתבלין לתה אלא אך ורק במאכל וכך שמעתי שהמנהג לאוכלו כמות שהוא בעוד עדות שונות. והשתא א"כ לעדות האלה פשוט שנענע מוגדר כירק לאכילה וכלל לא כתבלין. ואמנם אצל יהודי מרוקו הנענע משמש אצל הרוב כתבלין לתה ומיעוט הם האוכלים אותו כמות שהוא. אך משו"ז לא נראה לי שאפשר להגדיר את הנענע כירק שרובו לתבלין כי אדרבה בעדות רבות אחרות משמש הנענע למאכל ממש. ובפרט שגם אצלם יש את המיעוט שאוכלו בעינו ולדעת הרבה ראשונים שהזכרנו כבר זה מחייב להפריש תרומות ומעשרות כדת וכדין ככל ירק אחר. וע"כ נראה לענ"ד שאין להגדיר את הנענע כתבלין ע"מ לפוטרו מן המעשרות אלא אדרבה דינו כירק רגיל שראוי לאכילה ולכלל הדעות אצל כל העדות יש להפריש מזה תרו"מ.

(ואפי"פ שמרן הראש"ל שליט"א כתב בשו"ת יחווה דעת (ח"ו סי' כ"ב) שעלי המנתא נענע הם תבלין וצירף את זה להיתר לשים נענע בתה בשבת. מ"מ אין זה קשור לנידוננו שהלא בחזו"א (סי' נ"ב ס"ק י"ט ד"ה ונראה) כתב להתיר לשים לימון בתה כיון שדינו כתבלין. וכי משום זה נפטור הלימון מהפרשת תרו"מ. (ועי' בשש"כ ח"א א' נד' ובהערה שם על דברי החזו"א אלו ועל חיוב הלימון בתרו"מ וטו"א) אלא ודאי שאפי"ג שאפשר שייקרא תבלין לענין דיני שבת היות ובזמן שאני שם את העלים בתה אני משתמש בזה לתבלין. אך מ"מ עדיין הוא נאכל בעינו וחייב בהפרשת תרומות ומעשרות.)

ועוד עיין במשנה בעוקצין בפ"א משנה ב' שכותבת שם המשנה שרשי המינתא והפיגס הרי אלו מיטמאין ומטמאין ומצטרפין. וכותב שם הרמ"י בפיהמש"י בד"ה והמינתא, שמינתא הוא ממין הנקרא בערב נענע. וכ"כ שם בפ"י רב האי גאון. (ועו"ע בערוך שכתב שהוא עשב המוציא ריח ומביאין אותו עם הגמי בבית הכנסת לריח טוב). ולכאורה אם הוא מטמא טומאת אוכלין הוא חייב גם במעשר וכמ"ש לעיל בגמ' בנדה.

ועכ"פ כפי הנראה לענ"ד יש להפריש מעלי הנענע תרומות ומעשרות כדת וכדין. וחפשי מעט באחרונים אם יש שמביאים הדין של הנענע ולא מצאתי זולתי שניים. ראיתי להרה"ג עמנואל טולידאנו שליט"א בספרו עוטה אור ח"ד סי' טז' שכתב שם לפטור את הנענע מהפרשת תרו"מ כיון שעיקרו אינו אלא לתיבול בתה ואפי"פ שיש אוכלים אותו בסלאט וכד' מ"מ סתמו לתה עומד. והסתמך בדבריו על מה שכתב שם בסי' הקודם בסוגיא במס' נדה גבי ירק השבת שאפי"פ שראוי לאוכלו בפני"ע מ"מ אם סתמו לקדרה פטור מתרו"מ וא"כ ה"ה לנענע. עכ"ד.

ואמנם כפי שהבאנו לעיל רבים הם דעות הראשונים שלא ס"ל הכי. ובפרט בנענע שלהרבה עדות סתמו לירק ולא לתיבול. וע"כ אני על משמתי אעמודה שהנענע חייב בתרו"מ.

ושו"ר ראיתי בספר "אנציקלופדיה לכשרות המזון" להר"ע אדרעי שליט"א בעמ' ר"ב שכתב שנענע גדל בשפע בא"י וע"כ יש לקיים בו המצוות התלויות בארץ. ובתחילה שמחתי שמצאתי לי חבר בדין זה. רק שלאחר העיון בספרו שם ראיתי שלגבי כל התבלינים כולם גם אלו שאי אפשר לאוכלן בפני"ע אלא אך ורק ע"י תיבול. שגם עליהם כתב שאם גדלו בא"י חייבים בהפרשת תרו"מ וזהו דבר פלאי ותמוה.

ובזמן הדפסת הדברים ראיתי להגאון הרצ"פ פראנק זצ"ל (כרם ציון אוצר התרומות גאון צבי פט"ו סק"ב) שדן בני"ד בקצרה ממש וכתב שם ששאלוהו על הנענע אם חייב בתרו"מ והשיב שמצינו בשביעית שזה נקרא אוכל וא"כ ה"ה בתרו"מ זה נקרא אוכל וחייב בתרו"מ עכ"ד. ואם כי שיש לדון בדב"ק במה שדימה לשביעית מ"מ מסקנתו שחייב בתרו"מ ובי"ה שזכיתי לכוין לדבריו.

העולה לדינא: עלי הנענע כיון שאוכלים אותם בשופי אף בפני עצמם כמות שהם, חייבים בהפרשת תרומות ומעשרות כדת וכדין ואפשר שיש לחוש ולהפריש ללא ברכה, אך מ"מ המברך על ההפרשה ודאי שיש לו על מה לסמוך וכמו שביארנו בפנים.

אגרונום יהורם דנינו הי"ו המכון למצוות התלויות בארץ

צמר סלעים כמצע לגידול צמחים.

מבוא:

צמר הסלעים לאחרונה משמש לחקלאים כמצע לגידול בעיקר בורדים. אך ישנם המגדלים גם ירקות במצע הצמר סלעים. ראינו לנכון לפרט על תהליך היצור של הצמר סלעים ושימושו כמצע לחקלאות. לפרטים הנ"ל חשיבות כדי להבין האם למעשה הצמר סלעים איבד את תכונותיו הפיזיות והכימיקליות ולפנינו מצע גידול שונה בתכלית מסלע האם ממנו הוא מופק. לשאלה זו השלכות הלכתיות וכפי שהובא במאמרים ההלכתיים הנ"ל.

תיאור כללי ותהליך היצור:

צמר הסלעים מיוצר מסלעי בזלת שעברו גריסה. לאחמ"כ עוברים היתוך בטפי גבוהות מאד ועיבוד לסיבים דקים מאד (5 עד 8 מיקרון). לצמר המתקבל מוסיפים דבק היגרוסקופי כדי שהמים יספחו אליו וישמרו לאורך זמן במצע ולא ילכו לאיבוד. צמר הסלעים במקורו שימש ומשמש עד היום לבידוד מפני חום, קור ורעש. לאחרונה החלו להשתמש בו חקלאים כמצע לגידול צמחים. את הצמר ניתן לקבל בצורות שונות בהתאם לצרכים. החקלאי מקבל אותו ביחידות מלבניות של צמר דחוס כ-20 עד 50 ס"מ רוחב, אורך עד 1,20 מ', בגובה 2-4 ס"מ כל שכבה והחקלאי משתמש עם מספר שכבות לפי הנצרך. יש לציין שהיצרן מקפיד מאד שלא יכנס אדמה לתהליך היצור מאחר שלטענתם האדמה מפריעה מאד לתהליך היצור של הצמר סלעים.

השימוש בחקלאות:

החקלאי מעונין בצמר סלעים מכמה סיבות:

1. נקי ממזיקי קרקע.
2. נקי מעשביה.
3. מקבלים בית שורשים רחב ומסועף הודות למבנה המיוחד של הצמר סלעים. (ניתרון חשוב ובולט על פני מצעים מלאכותיים וטבעיים אחרים).
4. לצמח אחיזה טובה במצע.

5. איבוד מים מועט הודות לתכונה הספוגית של המצע ולתאחיזה גבוהה של המים. (הדבק המוסף משפר תכונה זו).

6. המצע נייטרלי וכמעט ואינו משתתף בתהליכים עם הצמח. עובדה שמקנה שליטה על מהלך הגידול של הצמח ע"י דישון נכון.

7. ניתן לגדל על כל שטח פנוי ללא התחשבות בתנאי הקרקע (סוג האדמה וטיבה). את הצמר סלעים מניחים ע"ג משטחים מנתקים בד"כ כך: פורסים נילון (שחור לבן) עליו מניחים פוליגל (למנוע חדירת עשביה קשה במיוחד) ויש מוסיפים קלקר ע"מ שיווצר שיפוע לנזילת המים. לאחמ"כ מניחים את המצע של הצמר סלעים ושוב עוטפים עם הנילון את צידי המצע כך שהמצע מכוסה מכל הצדדים ללא כל קשר כלשהוא עם האדמה.

שינויים כימיים ופיזקליים בצמר:

שינוי פיזקלי: לאחר העיבוד הצמר מקבל תכונות פיזקליות שונות וחדשות לחלוטין מתכונות סלע האם. תכונות חדשות אלו גורמות לחקלאי לרצות לגדל במצע: נציין מסי תכונות:

1. הגדלת שטח פנים של המצע.
2. כושר ספיחה טוב יותר של מים.
3. נקבוביות שונה. שינוי ביחס אויר מים.
4. משקל נמוך.
5. עיגון טוב לצמח.

שינויים כימיים:

כתוצאה מההיתוך שעובר סלע האם החלקיקים של הסלע מאבדים את תכונות הספיחה המקוריות. בעולם המדע מוגדר הצמר סלעים כנייטרלי ואדיש לסובב אותו ונכנס לרשימת המצעים האדישים.

בשיחה עם המדריך הארצי לגידולים במצעים מנותקים ד"ר אלברט אבידן הי"ו נאמר לנו שההתייחסות אל הצמר סלעים מבחינה כימית הוא כמו אל אמבטיית מים. כך הוגדר גם המצע אצל היצרנים במפעל "סלעים".

לסיכום: סלע הבזלת עובר שינויים פיזקליים וכימיים ומקבלים מוצר חדש ושונה מתכונות הסלע המקוריות הן מבחינה פיזקלית והן מבחינה כימית. הצמר סלעים המתקבל דומה לגידולי מים ומקבל התייחסות חקלאית בהתאם לכך.

מהנעשה בביהמ"ד ובמכון

במכון:

★ הצוות הילכתי מסיים בימים אלו בעזהש"י את הלי חלה והוחל בכתיבת סיכומים על ההלכות ע"מ לפרסמם כקובץ קיצור הלי חלה.

★ קיבלנו לידינו כת"י מלפני כ-400 שנה לחד מגדולי רבני מרוקו בתקופה ההיא רבינו אברהם הכהן זצוק"ל. שהולך וסובב בביאור על כל המשניות סדר זרעים. בימים אלו החלנו לההדירו ולהאירו ע"מ להוציאו לאור עולם בהידור. את הכת"י קיבלנו מהרב משה עמאר שליט"א ראש "מכון אור יהדות המגרבי".

★ במעמד גדול ורב רושם זכינו לקיים את מצוות "מתנות עניים בכרם". בקיום המצווה השתתפו מאות אנשים ע"י שכאוי"א קנה בקנין עפ"י כל דיני התורה עץ בכרם עם הקרקע שתחתיו ועיי"כ קיים בכרמו שלו הוא את מצוות פרט, עוללות, שכחה, פאה. המעמד התקיים בהשתתפות גדולי התורה ובראשם פוסק הדור מרן הראש"ל הגר"ע יוסף שליט"א שקיים בידיו את המצוות. ובירך את המכון על פעולותיו ועודדו להמשיך במלאכת הקודש של לימוד והפצת המצוות התלויות בארץ. כמו"כ השתתפו במצווה הגאון רבי שלמה בן שמעון שליט"א חבר ביה"ד הרבני הגדול. ומורה דרכו של המכון הגאון מו"ר רבי שלמה עמאר שליט"א אב"ד פי"ת.

במדרשה:

★ במסגרת המדרשה נמסרו שיעורים בכל הנושאים הקשורים למצוות התלויות בארץ. במספר מקומות בארץ, ע"י רבני ומורי המדרשה. השיעורים שניתנים ע"י המדרשה מלווים בד"כ בהמחשה מעשית אם צורה של בדיקה מחרקים ואם ע"י הפרשת תרו"מ בפועל עם הסבר על נוסח ההפרשה המדויק. כמו"כ במידת הצורך מלווה השיעור ע"י תמונות או שקפים נדירים ביופיים. לבני הנוער ניתנים השיעורים הן במסגרות פרטיות ואם במסגרת בתי הספר. ואצל התלמידים מועבר השיעור בליווי משחקים ושעשועונים ע"מ שיקל עליהם את ההבנה ואת הזיכרון של החומר הנלמד.

המדרשה קיבלה במתנה מהפרופסור דוד רוזן שיחי ראש המחלקה לאנטומולוגיה בפקולטה לחקלאות ברחובות. אוצר של כ-300 שקפים שמקיפים את נושא החרקים למיניהם וע"כ תודתנו מסורה לו מקרב לב.

בעזהש"י לאחר תום תקופת החגים הבעל"ט יחלו סידרת שיעורים נוספת למבוגרים ולבני הנוער. בנושאים הבאים: חלה לבנות ישראל, איסור אכילת חרקים, הפרשת

תרומות ומעשרות, ערלה ונטע רבעי, ועוד. השיעורים מתוכננים במספר מקומות ובניהם בהרצליה, תל אביב ועוד מקומות. המדרשה יזמה פתיחת קורסים למפקחי כשרות בכל הנושאים שקשורים למצוות התלויות בארץ שהמפקח כשרות נפגש איתם מידי יום ביומו. הקורס ייעשה בשיתוף המועצה הדתית שבכל מקום ומקום. ובעזהש"י ע"י פעילות זו מעשיר המפקח כשרות את ידיעותיו ואין זה אלא לברכה ולתועלת הכלל. וב"ה כבר בכמה מועצות דתיות החלו בשיתוף המדרשה את תיכנון הקורס ע"מ להפעילו בחורף תשנ"ו הבעל"ט.

במעבדה:

☆ ב"ה נרכש עבור המעבדה ציוד נוסף שימש לתועלת הבדיקות השונות שנערכות במעבדה.

בבדיקה שנעשתה לתירס המשווק בקלחים נתגלו חרקים שנחבים בין גרגרי התירס. ונעשו נסיונות שונים להוריד החרקים אך ללא הועיל. וע"כ לע"ע פירסמה המעבדה את התוצאות והודיעה שלעת עתה לא נמצא שום טיפול יעיל נגד הימצאות החרקים ויש להמנע מלהשתמש בתירס קלחים. לעומת זה בתירס שנמכר בבודדים בקופסאות שימורים נעשה בבדיקה ונמצא נקי. וגם ד"ז פורסם.

המעבדה עורכת בימים אלה מחקר מקיף בנושא "התולעים בדגים". ונעזרת ביבואן ומגדל דגים גדול מאד שנאות לאפשר בבדיקה בתחומן. פרטים מעניינים וחדשים נתגלו במהלך הבדיקה עד כעת. ובעזהש"י בסוף המחקר נפרסם הדברים.